

„Kvalitativci“ diskutovali o disciplinovaném myšlení a vyprázdněné vědě

1. a 2. února 2016 se uskutečnila již 15. konference *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku*, která se konala tentokrát v Bratislavě. Jubilejní ročník vybízel k ohlédnutí se za patnácti lety kvalitativního výzkumu v Česku a na Slovensku. Tomuto účelu sloužil zejména kulatý stůl *Patnáct let kvality*, u kterého diskutovali Ivo Čermák, Michal Miovský, Jana Plichtová, Kateřina Zábrodská, Gabriel Bianchi a Viera Bačová. Shoda u kulatého stolu panovala v tom, že se kvalitativní výzkum v sociálních vědách pozvolna institucionalizoval. Ivo Čermák připomněl zásluhu feministického hnutí v rozvoji kvalitativní metodologie v akademických kruzích. Kvalitativnímu výzkumu napomohlo mimo jiné také to, že tradiční pozitivistický přístup vyloučil určité fenomény (zejména ty, které nelze kvantifikovat) ze svého poznání. Nicméně problém paradigmatu platí i pro kvalitativní přístup, v jehož rámci se řeší také jen otázky, které se do paradigmatu „vejdou“. V neposlední řadě zaznělo, že k institucionalizaci kvalitativního výzkumu přispěla také tato konference, díky které se může komunita učit navzájem. V podtitulu kulatého stolu stálo: *Kritický pohled na stav kvalitativního výzkumu v psychologii*. Silně rezonovala otázka Michala Miovského, zda se od komorních dob stal kvalitativní výzkum kvalitnějším. Ivo Čermák zde pojmenoval riziko spočívající v diverzifikaci epistemologických paradigmat, která otevírá prostor těm, kteří se nezabývají metodologií disciplinovaně. Zaznívalo totiž, že disciplinovanost výzkumníka je důležitější než volba konkrétních metod (to platí i pro kvantitativní výzkum). Současná metodologická bohatost kvalitativního výzkumu tak může být i na škodu. Někteří investigativní novináři údajně dokáží psát disciplinovaněji než akademici.

Disciplinované psaní se samozřejmě může dostat do konfliktu s ideou akademického kapitalismu a neoliberalismu ve vědě, protože takové psaní zabere poměrně hodně času. Kritické otázky tedy mířily také k vědeckým institucím. Umožňují současné vědecké instituce disciplinované myšlení, nebo se podstata vědecké práce vyprazdňuje monitoringem zvenku a tlakem na rychlé a četné publikování? Nese omezení autonomie akademiků riziko zmechanizování jejich práce? Odpovědí na tyto otázky bylo, že hodnocení přes efektivitu dělá z vědy výroby a že přes kvantifikaci a ekonomizaci prochází i nekvalita. To se netýká jen vědy, ale například i akreditace některých vysokých škol. Na závěr této debaty zaznělo řešení této situace: Vysoká míra

institucionalizace nesnímá z výzkumníků odpovědnost. Každý si musí vyřešit sám, nakolik bude pouze „kolaborovat s RIVem“ a nakolik bude psát disciplinovaně. Systém je tak prý v důsledku spravedlivý.

Nevyhnutelným tématem byl také vztah kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Dnes už se nehovoří o šovinismu kvantitativního výzkumu či o válce paradigmat (srov. Denzin & Lincoln, 2011). Tato paradigmata nejsou v protikladu, což ilustroval například Michal Mioviský na počátcích psychologie, kdy byla snaha spojovat kvantitativní a kvalitativní přístupy, přestože takto ještě nebyly pojmenovány. Diskutéři se také shodli, že dobrý výzkumník by měl rozumět jak kvalitativním, tak i kvantitativním přístupům.

I přes etablování kvalitativního výzkumu v různých vědních disciplínách zůstává množství výzev. Jednou z nich je stanovení kritérií kvality výzkumných studií, a to od věcné podoby výzkumné zprávy (například neexistuje shoda na tom, jaké množství dat by mělo být ve studii uvedeno) až po uchopení plurality pravd, o kterých kvalitativní výzkum referuje. Na první pohled v protikladu ke „standardizaci“ kvalitativního výzkumu je odmítnutí algoritmizace výzkumných postupů. Avšak podstatou kvalitativního výzkumu je tvořivost, proto bylo zmíněno riziko kvalitativních postupů pouze jako věci algoritmu. Palčivou otázkou je také zobecnitelnost výsledků kvalitativního výzkumu. Zaznívalo, že kvalitativní výzkum musí mít určitou vypovídající hodnotu a širší relevanci. Zobecnitelnost jako takovou tedy odborníci nevyloučili. Výzkumníci by se také měli zamýšlet nad tím, jak hovořit jazykem, kterému by rozuměli druzí. Výzkumné zprávy jsou mnohdy převerbálovány, ale myšlenkově prázdné. Na zodpovězení v příštích ročnících čeká otázka, kam se bude kvalitativní výzkum dále ubírat.

Kulatý stůl *Patnáct let kvality* byl jen jednou z mnoha sekcí nabitého dvou-denního programu. Konference nabídla dva plenární referáty, čtyři sympózia, dva kulaté stoly, devět sekcí, dvě posterové sekce, šest workshopů a také performance. Z devíti sekcí byly dvě sekce věnovány přímo kvalitativnímu výzkumu v pedagogice. Naplnili je výzkumníci z Institutu výzkumu školního vzdělávání PdF MU, z Katedry pedagogiky PdF MU, z Ústavu pedagogických věd FF MU a z PdF UK. Avšak i další sekce se zabývaly aktuálními pedagogickými otázkami, jako například tablety ve vzdělávání či etnicitou ve školní třídě, a zejména metodologickými tématy relevantními pro pedagogickou vědu. Konference nabídla také workshopy. Velký zájem byl o workshop Michala Šindeláře k programu *Atlas.ti*, který probíhal na úrovni od začátečníků přes

středně pokročilé až po pokročilé. Workshop Tomáše Řiháčka *Mnoho tváří zakotvené teorie* nejen systematizoval přístupy zakotvené teorie (Glaser, Strauss, Charmaz, Clarke, Schatzman, Rennie), ale přinesl i konkrétní ukázky výzkumů k diskusi.

Konference představuje interdisciplinární prostor, ve kterém se setkávají psychologové, pedagogové, sociologové, antropologové, politologové a mnozí další, aby rozvíjeli metodologické přístupy, které jsou jim společné. Konference v roce 2017 se bude konat v Českých Budějovicích a zájemcům o kvalitativní přístupy ji lze vřele doporučit.

*Kateřina Lojdová
Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta,
Katedra pedagogiky*

Literatura

Denzin, N., & Lincoln, Y. (2011). *The Sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.